

SPİNOZA FELSEFESİNDE BEDEN İLE ZORUNLU BİRLİK İÇERİSİNDEKİ RUHUN GÜCÜ

Naciye ATIŞ*

ÖZET

Spinoza felsefesinde insan ruhu, beden ile zorunlu birlik içerisindedir. İnsanın ruhu, bedeni ile birlikte yaşamak zorundadır. Spinoza, insan ruh ve bedeninin zorunluluk içerisinde paralel çalıştığını söyler. Ruh ve beden ilişkisi, karşıtlık ya da çatışma değil uyum içerisinde olmaktır. Bu uyumun nedeni, beden ve ruhun Tanrı'nın iki eşit parçası olarak kabul edilmesidir. Bu kabulden dolayı ruh ve beden arasındaki denge bozulmaz. Ancak insan ruhu, beden etkilenimlerine maruzdur. Bedenin etkilenimlerinin neden olduğu tutkular karşısında edilgin değil etkin olmak insan ruhunun gücüdür. Spinoza ruhun gücünün insanı, bilge ve özgür yaptığını söyler. Bu da ruhun içinde olduğu zorunluluğu bilmesi, doğasına yani aklına uygun davranmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Ruh, Beden, Zorunluluk, Ruhun Gücü, Paralellik, Etkilenim, Tutku, Eylem.

(The Power of Soul That is Necessarily Together With Body in the Philosophy of Spinoza)

ABSTRACT

Human soul, in the philosophy of Spinoza, is necessarily together with body. The soul and body of human must live together. Spinoza remarks that soul and body of human function parallel to each other compulsorily. Relationship between soul and body necessitates harmony not contradiction or conflict. The reason for that harmony is that body and soul are accepted as two equal part of god. Because of that acceptance the balance between soul and body is maintained. However, human soul is exposed to affection of body. The power of human soul is being active not passive against to passions caused by affections of body. Spinoza remarks that the power of soul makes human wise free. As a result, soul acts in accordance with its nature in other words its reason by knowing the necessities it is in.

Keywords: Soul, Body, Necessity, The Power of Soul, Parallelism, Affection, Passion, Action

* Mersin Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi

Giriş

Spinoza felsefesinde sonlu ruh ve beden, tek tözün kipleridir (*mode*). Ruh ve beden kiplerinin birliği, insanı temsil eder. İki kip arasındaki birlik, Tanrısal doğadan kaynaklanan zorunlu bağlantının sonucudur. Bu bağlantı, insan ruh ve bedeninin aynı işleyişin parçası olarak kabul edilmesinin nedenidir. Ruh ve beden bu kabul nedeniyle Spinoza felsefesinde, aralarında etkinlik ya da edilginlik değil uygunluk ilişkisi olan kipler olarak yer alır. Ayrıca bu kabul, Spinoza felsefesinde insan ruhunun, bedeni üzerinde onu yöneten ve kontrol eden bir güç olmadığını açık ifadesidir. Ancak Spinoza, uygunluk ilişkisi içerisindeki ruh ve beden işleyişinin bedenden ruha doğru olduğunu söyler. Bunun anlamı ruhun, bilmek ve eylemek için, beden etkilenimine (duygulanış) ihtiyaç duyduğudur. Ruh, beden tarafından etkilenmedikçe bilemez ve eyleyemez. Spinoza'nın insan ruhunu, etkinlik için bedene bağlama nedeni, felsefesindeki zorunluluk kabulüdür. Zorunluluk kabulü, bedenle bir arada olan ruhun, belirlenmiş olduğu düşüncesinin nedenidir. Ruh, belirlenmiş olduğu için, beden etkilenimlerini algılamaya zorunludur. Spinoza, bunun ruhun bedene zorunlu olarak ihtiyaç duyması olduğunu söyler. Bu ihtiyaç, insan ruhunu felsefesindeki zorunluluğa tabii kılar. Spinoza, felsefesinde, insana, bilgelik, erdem ve özgürlüğü sağlayan ruhun gücünü, bu şekilde zorunluluk içerisine yerleştirir. İnsan ruhunun gücü, zorunluluk içerisinde bedenle birlikte yaşama çabasıdır. Spinoza, insan ruhunun ancak gücü sayesinde bedenden gelen duygulanımlarını eylem ya da tutku olarak ayırdığını söyler. Ruh bu ayırmayı yapmak zorundadır çünkü bedeniyle birlikte yaşamaya belirlendiği için tutkulara maruzdur. Ruh, bu nedenle tutkuyu yok edemez ancak kaçınabilir. Her şeyin, zorunluluk içerisinde olduğunun kabul edildiği bir felsefede, insan ruhunun, Tanrı'nın varlığından ve bedeninin etkilenimlerinden bağımsız bir gücü olabilir mi? Bu yazının amacı, bu soru çerçevesinde insanın ruh gücünün zorunluluk karşısında nasıl olanaklı olduğunu anlamaya çalışmaktır. Bu anlama çalışması, insan ruhunun doğası, ruhun bedenle ilişkisi ve her ikisinin zorunluluk kavramı ile ilişkilerini açıklamaya dayanır.

Sonlu Ruh ve Bedenin Yapı ve İşleyişi

Spinoza felsefesinde, sonlu ruh ve beden kavramlarının yapısını açıklamak, içinde oldukları zorunlu işleyişi açıklamaktır. Spinoza bu açıklamayı töz (*substantiam*) ve yüklem (*attributum*) kavramlarını kullanarak yapar. Töz, var olmak için kendi özünden başka bir şeye ihtiyacı

olmayan varlık olarak tanımlar.¹ Bu varlığın da Tanrı olduğunu söyler. Yükleme de Tanrı'nın özünü oluşturan olarak tanımlar². Spinoza'nın töz ve yüklem kavramlarının tanımı, Tanrı'nın kendisini yüklemelerle ürettiğinin açıklamasını yapar.³ Açıklamanın dayanağını Tanrı'nın varlık nedeninin özü olduğu kabulü oluşturur. Spinoza felsefesinde öz, güç olarak kabul edildiği için Tanrı'nın düşünen ve yer kaplayan özü, düşünme ve yer kaplama gücünün yani etkinliğinin ifadesi olur. Tanrı'nın düşünen (*rem cogitantem*) ve yer kaplayan (*rem extensam*) varlık olduğu açıklaması gördüğümüz gibi özünün yüklemelerinden gelir.⁴

Spinoza, düşünme ve yer kaplama yüklemeleri ile Tanrı'nın varlığı ve etkinliğinin sadece ruhsal değil cisimsel de olduğunu açıklar.⁵ Tanrı'nın varlığının aynı zamanda cisimsel olduğu kabulünün Spinoza felsefesindeki önemi, cisimlerin var oluş açıklamasını Tanrı'nın düşünmesine indirgememesidir. Bunun sonucunda Tanrı, sadece düşünmesiyle değil yer kaplamasıyla da etkin olan varlık olarak kabul edilir. Düşünme yüklemi bir şeyin düşünmesinin, yer kaplama yüklemi de bir şeyin yer kaplamasının nedeni olur.⁶ Ayrıca Tanrı'nın, düşünme ve yer kaplama yüklemi ile etkin olduğu kabulü, Tanrı'nın özünün bu felsefede düşünme ile özdeşleşmediğini gösterir. Bu kabul Spinoza felsefesinde yüklemelerden birinin diğerinden daha önemli olmadığını göstermesi açısından önemlidir. O halde Spinoza'nın yüklem kavramını kullanma amacı, yüklemeleri derecelendirmek değil Tanrı'nın varlığı ve neden olduğu kiplerin (*mode*), var oluşunu açıklamaktır.⁷ Bunun sonucunda yüklemeler, sonlu düşünme ve yer kaplamanın da yüklemeleri olur.⁸

Spinoza, felsefesinde, yüklemelerden, düşünme yüklemine derece olarak üstün olduğunu kabul etseydi, kipler için de aynı durumu kabul etmesi gerekirdi.⁹ Bu da Spinoza felsefesinde, insan ruhunun, bedeninden üstün olduğunu kabul etmek olurdu. Ancak Spinoza, insanın ruh ve beden arasındaki ilişki açıklamasında böyle bir kabule yer açmaz. Bu nedenle 17. yy felsefesinde insanın ruh ve beden ilişkisi konusunda özellikle Descartes'ın savunduğu düşüncelerden ayrıldığı görülür. Descartes da Spinoza gibi

¹ Benedictus Spinoza; Törebilim, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E1.T.3.

² Benedictus Spinoza; a.g.e., E1.T.4

³ Gilles Deleuze, Spinoza ve İfade Problemi,(Çev:) Norgunk yayınları, s.105

⁴ Benedictus Spinoza; a.g.e., E1.Ö.14 CorII.

⁵ Benedictus Spinoza; a.g.e., E1.Ö.15 Sch..

⁶ Gilles Deleuze, Spinoza ve İfade Problemi,(çev:) Norgunk yayınları, s.131

⁷ Benedictus Spinoza; a.g.e., E2.Önsöz.

⁸ Steven Nadler, "Spinoza and Consciousness", Mind, 2008, p.578

⁹ Gilles Deleuze, Spinoza Üzerine 11 ders, (çev: ulus Baker), Öteki Yayınları 2000, s.91

insanın ruh ve bedenden birleşik bir varlık olduğunu söyler.¹⁰ Ancak Descartes'a göre bu birleşme, birbirleriyle hiçbir şekilde karışmayan iki sonlu tözün bir araya gelmesidir. Ona göre iki sonlu tözün birleşmesi, özlerini korumaları demektir. Birleşmede özler korunduğu için de özü gereği düşünen töz, yer kaplayan töz üzerinde etkin olur. Descartes'ın bu düşüncesi, özü gereği düşünmenin yer kaplamaktan üstün olduğunu kabul etmesinin sonucudur.¹¹

Descartes'ın amacı, ruh ve bedenin birleşmesinde eşitliğin sadece ontolojik olduğunu göstermektir. Ancak epistemoloji söz konusu olduğunda bu eşitlik ruhun düşünmesi lehine bozulur. Descartes felsefesinin amacı epistemoloji yapmak olduğu için de insan ruhunun bedeninden üstün olduğu sonucu ortaya çıkar. İnsan ruhunun bilmesi ve eylemesi söz konusu olduğunda ruh, Descartes felsefesinde bedenin yöneticisi olarak kabul edilir.¹² Spinoza ise tam tersine ruh ve bedenin birliğinde, aralarında hem ontolojik hem de epistemolojik açıdan denge ve uyum olduğunu göstermek amacındadır. Bu amaç için de Tanrı'nın yüklemelerinin aynı değere sahip olduğu kabulünü kullanır.¹³ Sonuç olarak Spinoza, yüklem kavramını kullanırken amacı, sonlu ruh ve bedenin, düşünen ve yer kaplayan kip olma nedenini açıklamaktır. Ayrıca bu nedenin, kiplerden herhangi birine diğerinden derece olarak üstün olmayı sağlamadığını göstermektir.

Spinoza, yüklem sadece töz ve kipin varlığını açıkladığını söyler.¹⁴ Tözü açıklamak, Tanrı'nın töz olduğunu açıklamaktır. Bu açıklama, Spinoza felsefesinde tözün tek olduğu kabulünü savunmaktır. Spinoza bu savunmayı Descartes'ın ikili töz kabulüne karşı yapar. Spinoza, töz olmanın sadece Tanrı'ya ait olduğunu kabul ederek tözün tek olduğunu göstermek ister. Tözün sadece Tanrı'ya ait olduğunu düşünme nedeni töz tanımında yatar. Töz kavramını, kendisinden başka bir kavramı gerektirmeyen olarak tanımlar¹⁵. Töz olmak kendinden başka bir varlığa ihtiyaç duymamak bu nedenle de bağlı olmamaktır. Spinoza bu kabul ile sadece Tanrı'nın özgür ve belirleyen olduğunu göstermek amacındadır. Ona göre sadece töz olmak, özgür olmak olduğu için özgür varlık Tanrı'dır.¹⁶ Tanrı dışındaki varlıklar töz olmadıkları için özgür değil bağlı, belirleyen değil belirlenendir.

¹⁰ Rene, Descartes, *Metafizik Düşünceler*, (çev: Mehmet Karasan), M.E.B yayınları, 1998, s.245

¹¹ Rene Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, (Çev: Mesut Akın), 1983, 1.bölüm, 11

¹² Rene, Descartes, *Metafizik Düşünceler*, (çev: Mehmet Karasan), M.E.B yayınları, 1998, s.249

¹³ Gilles Deleuze, *Spinoza Üzerine 11 ders*, (çev: ulus Baker), Öteki Yayınları 2000, s.91

¹⁴ Benedictus Spinoza; a.g.e., E1.Ö.15, Sch.

¹⁵ A.g.e., E1. T3

¹⁶ A.g.e., E1. T7

Spinoza, bu amaç doğrultusunda Descartes'ın sonlu töz olarak kabul ettiği ruh ve bedeni, tözün ilinekleri (*accident*) olarak adlandırır. Spinoza'nın yaptığı, töz tanımından dolayı sonlu ruh ve bedenin ontolojik olarak sadece ilinek olarak kabul edileceğini göstermektir. Ruh ve beden özgür değil bağlı oldukları için ilinekten başka bir şey olarak kabul edilemezler. Bu nedenle İlineği, başka bir şeyde bulunan ve bu şey aracılığıyla bilinen olarak tanımlar.¹⁷ İlineğin tanımı, töz olmadan neden var olmadığı ve bilinemediğinin açıklamasını da yapar. Ayrıca ilineğin bu felsefede neden kip olarak kabul edildiğini de gösterir. Kip, tözün yüklemeleri aracılığıyla oluşan ilineğidir. Bunun sonucunda kip, tözden dolayı kavranan şey olarak tanımlanır.¹⁸ Tek, bölünmez ve sonsuz varlık, Tanrı ve tözdür. Çok olan, bölünen, sonlu var olan parçalar olan kipler ise tözün ilinekleridir.¹⁹ İlineklerden düşünme ile ilgili olan sonlu ruhu, yer kaplama ile ilgili olan ise sonlu beden kipinin konusunu oluşturur.

Spinoza, kiplerin var oluşunun, varlığın sıfatlar aracılığıyla tekillere (*singulares*) ayrılması olduğunu söyler. Tekiller, evreni oluşturan sonlu ve sayıca çok olan parçalardır.²⁰ Spinoza felsefesinde bu nedenle var oluş, edimsel olarak çok sayıda parçaya sahip olmayı ifade eder.²¹ Spinoza bu nedenle kipi, tözün değışkisi (*modifikation, affectiones*) olarak adlandırır.²² Bu kavram, tekilerin tözün parçası olarak kabul edilme nedenini açıklar. Tözün değışkisi, tözsel varlığın özünün zorunluluğundan dolayı değışime uğramasıdır (*modifikation*).²³ Ayrıca Kip için değışki kavramının kullanılması Spinoza felsefesinde kipin zorunluluk ile olan ilişkisini de açıklar. Bunun sonucu olarak değışkinin tözden dolayı var olmasının, tözün doğasının zorunluluğu gereği olduğu gösterilir.²⁴ Ayrıca bunu söylemek, kipin belirlenen olduğunun da açıklanmasıdır. Kip değışki olduğu için, kendi nedeniyle değil başkası nedeniyle var olandır.²⁵

Spinoza felsefesinde başkası nedeniyle var olmanın anlamı, bu neden tarafından belirlenmiş olmaktır. Kip, var olmaya belirlendiği için kendi dışındaki bu nedenin zorunluluğuna tabii olur. Ayrıca kipin kendisi dışındaki bir neden tarafından belirlendiğinin söylenme nedeni de varlık değil var olan olarak kabul edilmesidir.²⁶ Sadece varlık özünden dolayı kendi nedenidir. Varlık dışındaki şeyler yukarıda söylediğimiz nedenden dolayı

¹⁷ Benedictus Spinoza, Mektuplar, çev: Emine Ayhan, Dost Yayınları, 2014, s. 69

¹⁸ Benedictus Spinoza; Törebilim, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E1.T.5.

¹⁹ Benedictus Spinoza, Mektuplar, çev: Emine Ayhan, Dost Yayınları, 2014, s. 69

²⁰ Benedictus Spinoza; Törebilim, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E2.T.7.

²¹ Gilles Deleuze, Spinoza ve İfade Problemi, s.201

²² Benedictus Spinoza; a.g.e., E1.T.5

²³ Benedictus Spinoza, Mektuplar, çev: Emine Ayhan, Dost Yayınları, 2014, s. 69

²⁴ A.g.e., s.69

²⁵ Benedictus Spinoza; Törebilim, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E1.T.5.

²⁶ A.g.e., E2,Önsöz

Tanrı'yı gerektirirler.²⁷ Tanrı, zorunlu özünden dolayı var olanların nedenidir. Bu nedenden dolayı düşünmek ve yer kaplamak, sonlu ruh ve bedenin özünü değil Tanrı'nın özünü ifade eder.²⁸ Spinoza felsefesinde bunu söylemek sonlu ruh ve bedenin, Tanrı nedeniyle var oldukları için zorunlu yasına tabii olduklarını söylemektir.²⁹ Spinoza, kiplerin özgür değil bağımlı olduklarını açıklamasını Tanrı'yı neden olarak aldıkları kabulüne dayandırır. Bu da Tanrı'nın kiplerin sadece var olmasını değil var olma şeklini de belirleyen neden olduğunu söylemektir.³⁰

Söz konusu belirlenimin sonucunda ruhun etkinliği zorunlu olarak algılamak, bedenin ki ise etkilenimdir (*affection*).³¹ O halde ruhun algılama yatkınlığının nedeni düşünmesi, bedenin etkilenme nedeni de yer kaplaması değil kendi dışındaki neden tarafından belirlenmiş kipler olmalarıdır. Spinoza burada açık bir şekilde insanın ruh ve bedeninin etkinliğinin nedenini Tanrı'ya bağlar. İnsan ruhu, özünden dolayı düşünmez. Tanrı'nın zorunlu doğasının belirlemesi sonucunda, bedenin etkilenimlerinden dolayı düşünür. Bu nedenle Spinoza felsefesinde ruhun düşünmesi için kendi dışından etkilenmesi gerekir. Ruhun eylemi, özünden değil özünün dışından gelir.

Spinoza bu nedenle ruh ve bedenin, Tanrısal zorunluluğun belirlemesi dışında var olması ve eylemesinin söz konusu olmadığını söyler. Buna bağlı olarak ruh ve beden kipleri zorunlu olarak Tanrı'dan çıkmaya ve bir araya gelmeye belirlendiği için insan oluşur.³² Spinoza bu belirlenimin nedenini, insan ruh ve bedeni arasındaki nesne ilişkisine dayanarak açıklar. Tanrı'nın zorunlu doğasından dolayı beden, ruhun nesnesidir.³³ Demek ki ruhun düşünmesi zorunlu olarak nesnesinden dolayı olduğu için ruhun düşünmesi nesneyi gerektirir. Spinoza burada ruhun düşünmesi için ruh ve bedenin birliğinin zorunlu olduğunu gösterir. Ruh ve beden zorunlu birlikten dolayı birbirlerinden bağımsız bir şekilde hareket edemezler. Bu nedenle ruhun eyleminin bedenden dolayı olması bedene göre olmasıdır. Ruh, bu göre olma durumundan dolayı zorunluluk içerisinde birçok cismin etkisini bedenin etkilenmesi ile algılar.

²⁷ A.g.e., E1,Ö.15

²⁸ A.g.e., E1,Ö.25

²⁹ A.g.e., E1,Ö.35

³⁰ A.g.e., E1,Ö.35

³¹ A.g.e., E2,Ö.14

³² A.g.e., E2,Ö.13.Cor.

³³ A.g.e., E2,Ö.21.Dem.

Ruh ve Bedenin Zorunlu Birliği: Paralellik

Spinoza felsefesinde gördüğümüz gibi ruh ve beden bağlantısı, beden, ruhun nesnesi olarak yer almasının zorunluluğunu gösterir.³⁴ Aksi durumda ruh ve beden ilişkisinin etkilenim ilişkisi olduğu açıklanamaz. Bu etkilenim ilişkisi paralel bir ilişkidir. Paralellik, ruhtaki bağlantı ve düzenin beden bağlantı ve düzenine uygun düşmesidir (*correspondre*).³⁵ Ruh ve beden düzen ve bağlantısı, zorunlu belirlenimden dolayı birbirlerine karışmadan, paralel olur.³⁶ Ruh ve beden birbirlerine karışmamalarının nedeni ise tek tözün yüklemelerinin birbirleriyle karışmamasıdır. Her yüklem, kendi yükleminden başka bir yüklem altında bulunmaz.³⁷ Ayrıca her yüklem tek tözün özünün ifadesi olduğu için bir ve aynı şeyi ifade eder. Bunun sonucunda kiplerin bir ve aynı şeyin değişikleri olduğu söylenir.³⁸

Bunu söylemek aynı zamanda insan ruhu ve beden aynı şey olduğunu söylemektir.³⁹ İkisinin de aynı şey olduğunu söylemek var olmaları, etkinliklerinin nedeni ve tarzlarıyla aynı Tanrısal düzenin parçası olduklarını söylemektir. Bu açıklama da Spinoza'nın ruh ve beden arasındaki bağlantının birbirlerine uygun olduğunu kabul etme nedenidir. Neden, iki kip arasında dengeli ve uyumlu bir ilişki olduğunu düşünmesidir. Aralarındaki denge ve uyumdan dolayı ruh ve beden ilişkisi, herhangi birinin üstünlüğüne neden olmaz. Bu da Spinoza felsefesinde özellikle ruhun düşünmesinin aralarındaki denge ve uyumu bozacak bir durum olarak yer almadığını gösterir. Böylece ruh ve beden ilişkisinin denge ve uyumunu zorunlu etkilenim ile açıklamak insanın düşünmesinin yer kaplamasından üstün olduğu üzerine felsefe yapma olanağını ortadan kaldırır.

Spinoza bunu yaparken insan ruhunu, zorunlu olarak bedeninin etkilenimlerinin etkisine bağlar. Spinoza bu bağ ile insanın ruh ve beden birliğinde, beden ruh için vazgeçilemez önemini gösterir. Bu önem, insanın bilme ve eylemesi için beden gerekliliğidir. Bu da ruhun bedene olan ihtiyacı ve bağıdır. Ancak bu ihtiyaç, beden, ruhu nedensel olarak etkilemesi demek değildir.⁴⁰ Spinoza'ya göre sadece ruhun bağlantı ve düzeninin, bedeninki ne göre olması için beden, ruhu etkileme zorunluluğudur. Ruhun bağlantı ve düzeninin, beden bağlantı ve düzenine

³⁴ Steven Nadler, "Spinoza and Consciousness", Mind, 2008, p.579

³⁵ Benedictus Spinoza; Törebilim, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E2.Ö.7

³⁶ Smith, B. Steven, Spinoza's Book of Life, 'Freedom and Redemption in the Ethics', Yale University Press, p.64

³⁷ A.g.e., E2. Ö.6

³⁸ A.g.e., E2. Ö.7. sch.

³⁹ Steven Nadler, a.g.e., p.580

⁴⁰ A.g.e., p.591

duygun düşmesi (*correspondre*), bu etkilenimin sonucudur.⁴¹ Ruh ve bedenin paralelliği, etkilenme kavramının kullanılması ile kurulur. Etkilenme, ruh ve bedenin kendileri dışındaki nedenden kaynaklanan bağlantısıdır. Bu nedenle etkilenme, etkinlikleri farklı olan ruh ve bedeni bir araya getiren dışsal nedensel bağlantıdır.⁴² Bedenin etkilenimi ruhu zorunlu olarak etkiler. Ancak bu etkilemenin nedeni, beden değil Tanrı'dır. O halde aralarındaki dışsal nedensel bağlantının nedeni Tanrı'dır. Tanrı zorunlu neden olduğu için ruh, bedenin etkilenmesiyle etkilenmeye belirlenir.⁴³

Spinoza felsefesinde etkilenme bağlantısından dolayı ruh ve beden, var olma ve eylemeye Tanrı nedeniyle belirlenir. Bununla da ruhun eyleme nedeninin bedenin etkilenmesi değil düşünme kipi olduğunu söyler⁴⁴ Spinoza bununla da sonlu ruhun düşünme nedenin Tanrı'nın düşünen varlık olması olduğunu gösterir. Sonlu ruh, Tanrı'dan dolayı düşünür. Ona göre bunun nedeni bütün düşünme kiplerinin yüklemi değil Tanrı'yı neden almalarıdır.⁴⁵ Sadece ruhun çalışmasını sağlayan malzeme için bedene ihtiyacı vardır. Ne bedenin ruhu, ne de ruhun, bedeni her hangi bir şeye belirleyemediğini söyler.⁴⁶ Spinoza bunu söylemekle ruhun bedenle paralellik kurma nedeninin sadece Tanrı'nın belirlemesinden kaynaklanan etkilenimler olduğunu açık bir şekilde gösterir.

Bu da ruh ve beden arasında paralel bir bağlantı olduğunu kabul etmenin Spinoza felsefesindeki zorunluluğunu gösterir. Paralel bağlantı kabul edilmezse insan ruhunun, insanın her eyleminin özgür nedeni olduğu sanılır.⁴⁷ O halde paralellik kabulü bu felsefede, ruhun eyleminin özgür değil zorunluluk ve belirlenim içerisinde olmasına dayanak sağlar. Ayrıca da yukarıda söylediğimiz gibi ruhun zorunlu belirlenim içerisine yerleşmesinin nedeni de bu kabuldür. Bu kabulün sonucunda bedende meydana gelen her etkilenimin ruhta da karşılığı olduğu söylenir. Spinoza, burada bedenin etkilenmesi ile ruhun ideaları arasındaki ilişkiyi örnek olarak kullanır. İki arasında ilişkinin nedeninin, ideanın bedenin nesnesi olmasından kaynaklandığını söyler.⁴⁸

Bu nedenle Spinoza ideanın (*idea*), bedenin değişiklerinin ideası olduğunu söyler. Ruh, bedenin değişiklerini algıladıkça ruhundaki ideaları bilir. Bu nedenle her idea, cismin (*corpus*) ideasıdır.⁴⁹ Ruhun idealarını

⁴¹Benedictus Spinoza; Törebilim, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E2.Ö.18 S

⁴²Smith, B. Steven, a.g.e., p.71

⁴³Benedictus Spinoza, a.g.e., E.3.Ö.2

⁴⁴A.g.e., E.3.Ö.2

⁴⁵A.g.e., E.3.Ö.2

⁴⁶A.g.e., E.3.Ö.2. Dem.

⁴⁷A.g.e., E3. Ö2. Sch.

⁴⁸A.g.e., E3. Ö.13

⁴⁹A.g.e., E2. Ö.15 Dem.

algılaması, bedenın değişkileri ve değişkilerin idealarını algılaması ile aynı şeydir. Demek ki ruhun ideası ile bedenın ideası aynı yolda doğar.⁵⁰ Beden burada idea ile cisim arasında aracıdır. Cisim bedeni, beden de ruhu etkilediğinde ruh, bedenın etkilenimi üzerinden cismin etkilenimini de alır. Ruh, cismin var olduğunu bu yolla görür (*praesens*). Spinoza bu nedenle ideanın cisme karşılık düştüğünü söyler.⁵¹ Bedenin etkilenimi ve ruhun bu etkilenimi algılaması Tanrısal zorunluluğun sonucu olduğu için de ideanın her zaman cismin karşılığı olacağını söyler. Ayrıca ruh ve bedenın paralelliği, ruh ve bedenın içeriğinin ne olduğunu da açıklar. Ruhun içeriği düşünsel tekiler olan idealardan, bedeninki ise yer kaplayan tekiler olan cisimlerden oluşur.

O halde ruh ve bedenın paralel bağlantısı farklı kiplerin tekilerinin bağlantısıdır. Tekilerin bağlantısı, cisimlerin hareketiyle başlar. Cisimler, kendi kendilerinin nedeni olamayan tekiler oldukları için kendi dışındaki neden olan Tanrı tarafından var olmaya ve harekete belirlenirler.⁵² Hareket cismin doğasında olmadığı için cisimler, birbirlerini etkileyerek harekete neden olurlar.⁵³ Cisimlerin birbirlerini hareket ettirmeleri neden etki silsilesi içerisindeydir. Cisimler, bu silsile içerisinde Tanrı'nın belirlemesinin etkilenimlerini birbirlerine aktarırlar. Cisim, belirlenimin etkisiyle sonsuza kadar gidecek hareketi kazanır. Tekiler tek bir etki hareketi altında birleştiklerinde bireyleri oluştururlar.⁵⁴ Bu nedenle bireyler, bileşik cisimlerdir.

Spinoza bireylerin insan bedenini oluşturduğunu söyler.⁵⁵ İnsan bedeni o halde tekil olmayı değil bireyleşmeyi (*individuation*) içerir. Bedenin bireyleşmesi, birçok cismin birleşmesidir. Bu nedenle beden, birçok hareketini içerdiği tekillerden etkilenir ve etkiler.⁵⁶ Beden bu nedenle sürekli olarak etkilerin izlerini taşır. Beden bu etkiler ile cisimleri çeşitli yollardan etkileyerek, devindirip düzenleyebilir.⁵⁷ Gördüğümüz gibi Spinoza felsefesinde bedenın her zaman etkileme ve etkilenme dolayısıyla da belirleme ve belirlenme içerisinde olma nedeni bireyleşmesidir. Bireyleşmiş beden, ruhun nesnesidir. Bu nedenle ruh, bedenın, çeşitli etkilenimlerine maruz kalır.

⁵⁰A.g.e., E2. Ö.21 Dem.

⁵¹A.g.e., E2. Ö.18 Sch.

⁵²A.g.e., E2. Lem. 3

⁵³Eric Schliesser, , "Newton and Spinoza: On Motion and Matter (and God, of course), The Southern Journal of Philosophy, 2012, vol.50, p.396

⁵⁴ Benedictus Spinoza, Törebilim, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E2. T.7

⁵⁵Benedictus Spinoza, a.g.e., E2. Pos.1

⁵⁶Eric Schliesser,a.g.e., p.409

⁵⁷Benedictus Spinoza, Törebilim, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E.2,Ö.5

Bedenin Zorunlu Etkilenimi Karşısında Ruhun Gücü

Spinoza felsefesinde ruh ve beden arasındaki ilişki, ruhun bedene göre çalışması ile kurulur. Ruhun çalışması, bedenin etkilenimlerinin etkisinde olmasıdır. Spinoza bu etkilere, duygu adını verir. Duygu, bedenin etkilenmesinin ruhta oluşturduğu durumlardır. Duygu için etkilenim (*affectum*) kavramını kullanma nedeni budur.⁵⁸ Bedenin her etkilenimi, ruhta duygulara neden olur. Bu duygular bu felsefede hem bilgi hem tutku (*passionis*) olarak adlandırılır. Spinoza'nın bu kabulü, bilgi ve tutku için idea kavramını kullanma nedenini de gösterir. Ruh, bedene göre çalıştığı için bedenin her etkilenimi, ruhta ideaya karşılık gelir. Sadece etkilenimlerin karşılık olduğu bazı idealar bilgiye, bazıları da tutkuya neden olur.

Spinoza felsefesinde gördüğümüz gibi insan, ruh ve bedenden birleşik varlık olduğu için ruhu, zorunlu olarak bedeninin etkilenimlerinin etkisindedir. Bu da insanın, bedenini etkileyen her şeyin etkisinde olması demektir. Spinoza, ruhun tutkuların etkisinde olmasını bu şekilde açıklar. Tutku, dışsal nedenin gücüdür.⁵⁹ Böylece tutkular, insan ruhunun etkilenimleridir. Ancak ruhun kendisinden değil kendi dışındaki bedenden kaynaklanır. Ruh ve beden aynı ortak zorunluluğun parçası oldukları için de insan ruhu bu etkilenimlerden kaçamaz. Spinoza bu durumun, insan ruhunun, tutkulara güdümlü olma nedeni olduğunu söyler.⁶⁰

Bunun sonucu olarak Spinoza, insan ruhunun, tutkulara karşı her zaman çaba (*conatus*) içerisinde olduğunu söyler.⁶¹ İnsan ruhunun çabası, tutkulardan kaçınma isteğidir. Spinoza'ya göre ruhun bu isteğinin nedeni, tutkunun insanı köleleştirmesidir. Ona göre kölelik, insanın duygularını denetleme ve kısıtlama güçsüzlüğüdür.⁶² O halde Spinoza felsefesinde insan ruhunun gücünün konusu, ruhun, tutku ve kölelikten kaçınma, bilgi ve özgürlüğü elde etme çabasıdır. Böylece ruhun gücü, bedenden gelen tutkular karşısındaki çabasıdır.⁶³ Gördüğümüz gibi Spinoza felsefesinde insanın tutkuları bedenden, tutkulara karşı çabası ruhtan kaynaklanır. Bunun nedeni, ruhun etkilenen olmasıdır. Ona göre çabanın ortaya çıkması için, ruhun etkilenmesi gerekir. Demek ki ruh, bedenden etkilenmesi konusunda bir şey yapamaz. Aynı ruh, çaba ile etkilenimlerinin eylem ya da tutku olmasını belirler.⁶⁴

⁵⁸A.g.e., E.3.T.3

⁵⁹A.g.e., E.4.Ö.5 Dem.

⁶⁰A.g.e., E.4.Ö.4 Cor.

⁶¹A.g.e., E.4.Ö.57

⁶²A.g.e., E.4.Ö. Önsöz

⁶³A.g.e., E.4. Ö.57

⁶⁴Steven Nadler, Spinoza's Ethics An Introduction " The Passions", Cambridge University Pres, 2006, p.193

Spinoza buna dayanarak ruhun eylemlerini etkin ve edilgin olmak üzere ikiye ayırır. Ruhun eylemden uzaklaşarak tutkuya yaklaşma nedeni bedenden etkilenme derecesidir.⁶⁵ Ruh, algıladıklarının açık ve seçik farkındaysa etkindir. Aksi durumda ise edilgin olarak tutkunun etkisindedir.⁶⁶ Spinoza ruhun etkinliğini, beden etkilenimlerine karşı çabalamasında bulur. Bu karşı çabayı Spinoza bilgi konusuna bağlar. Ruh, uygun idealara sahip olduğunda etkinliğinin ne olduğunu bilir.⁶⁷ Spinoza bu nedenle ruhun upuygun (*adequate*) idealara sahip olduğunda etkin, uygun olmayan (*inadequate*) idealara sahip olduğunda ise edilgin olduğunu söyler.⁶⁸ Ruh, düşünmenin mantıksal düzenini izlediğinde eylemin bedenden gelen etkilenimlerin belirlemesini izlediğin de ise tutkunun etkisindedir.⁶⁹ Spinoza bununla ruhun etkinliğinin aklın çalışmasıyla mümkün olduğunu göstermek istegindedir.

Demek ki Spinoza felsefesinde ruhun çabası, insanın aklının (*Raison*) kılavuzluğuyla yaşamasıdır.⁷⁰ Ruh, aklın kılavuzluğunda yaşamadığında bedenden gelen tutkuların etkisi altındadır. İnsan ruhunun aklın etkisinde olma nedeni uygun ideleridir. İnsanın ruhundaki uygun olmayan ideler ise insanı, aklının değil tutkularının yönlendirmesine neden olur.⁷¹ İnsanın tutkularının etkisinde olması ruhun, eylemini yani kendini bilmesini engeller. Spinoza burada insan ruhunun, bedeninin etkilenimlerini algılamadıkça kendisini bilemeyeceğini söyler.⁷² Bunu söylemek ruhun beden olmadan kendisini bilemeyeceğinin açık ifadesidir. Ayrıca bu, ruhun, bedene olan zorunlu ihtiyacının bu felsefede bir kez daha ifade edilmesidir. Spinoza bu zorunluluk için ruh ve beden etkinliğinin, eş zamanlı olduğunu kabul eder.⁷³

Ruh ve beden etkinliğinin eş zamanlı olduğu kabulü, Spinoza felsefesinde, ruhun, beden etkilenimleri karşısındaki gücünün, bedeni aşan bir güç olarak kabul edilmemesini sağlar. Bu kabul de bu felsefede, ruh ve beden etkinliğinin aynı derecede önemli olduğu düşüncesinin savunulduğunun göstergesidir.⁷⁴ Spinoza, bunu daha önce de söylediğimiz gibi, ruh ve bedenin, tek tözün zorunluluğu içerisindeki iki parça olduğu kabulü ile sağlar. Spinoza bu kabul ile ruhun gücünün, zorunluluk içerisinde

⁶⁵Steven Nadler, a.g.e., p.193

⁶⁶Benedictus Spinoza, *Törebilim*, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E.3.T.3

⁶⁷Michael D.Rocca, "The Power of an Idea: Spinoza's Critique of Pure Will, *Nous* 37:2, 2003, p. 205

⁶⁸Benedictus Spinoza, a.g.e., E.3.Ö.1.

⁶⁹Steven Nadler, a.g.e., p.194

⁷⁰Benedictus Spinoza, a.g.e., E.4.Ö.35.

⁷¹Gilles Deleuze, *Spinoza ve İfade Problemi*, s.218

⁷²Benedictus Spinoza, a.g.e., E.2.Ö.23 Dem.

⁷³A.g.e., E.3.Ö.2Sch.

⁷⁴A.g.e., E.3.Ö.2Sch.

olduğu düşünülüyor zaman bedeni aşan bir güç olarak kullanılmayacağını gösterir. Ruh, beden ile aynı zorunluluk içerisinde olduğu sürece bedene göre düşünür. Bu da ruhu her zaman bedene bağlı eylemeye zorlar. Aynı bağlılık, Spinoza felsefesinde ruhun gücünün, beden gibi Tanrısal doğanın zorunluluğunun parçası olduğunu gösterir.

Spinoza'ya göre insan ruhunun gücü, bunu bilmesidir.⁷⁵ İnsan ruhunun bunu bilmeme nedeni, eylemlerinin zorunluluktan değil özgür isteğinden kaynaklandığını sanmasıdır. İnsanın, her şey zorunluluk içerisinde iken ruhunun eylemlerinin zorunlu değil özgür isteği olduğunu düşünmesi yanlıştır.⁷⁶ Demek ki insanı, eylemlerinin nedeninin zorunluluk olduğunu bilmesi bilgiye, özgür istek içerisinde olduğunu düşünmesi ise yanlışa götürür.⁷⁷ Bu düşünce, ruh ve beden arasında paralellik olduğu kabulünün ortadan kalkmasına neden olur. Paralellik kabulü olmadığı zaman da ruh ve beden arasında olduğu düşünülen uyum ve denge bozulur. Özgür istek kabulü de ruhun gücünün bedeni aşan bir güç olarak konumlanmasına neden olur.

Spinoza'ya göre demek ki kendisini bedenle aynı düzleme değil bedenün üstünde bir yere yerleştiren ruh, bilgiyle değil yanlış ile yaşayan ruhtur. Ruhun bilgisi ve yanlış daha önce de söylediğimiz gibi sahip olduğu idealardan kaynaklanır. Ruh, upuygun idea ile eylediği zaman etkindir. Ters olduğu zaman ruh etkin değil edilgin olur. Ruh sadece etkin olduğunda eyleminin bilincindedir.⁷⁸ O halde Spinoza felsefesinde ruhun beden karşısında etkin olması bedene nasıl yaşacağını dikte etmesi değildir. Aksine bedenden gelen etkilenimler ruhu nasıl yaşayacağı konusunda çabaya sevk eder. Ruh, çabası ile bedenden gelen etkilenimlerin neden olduğu belirlenimlerin açık ve seçik bilincinde olur.⁷⁹ Ruhun bu bilgisi, duyguyu değiştirmek ya da ortadan kaldırmak değildir.

Spinoza, ruhun duyguyu kendi başına yok etme gücü olmadığını söyler. Duyguyu ancak daha güçlü bir duygu ortadan kaldırır.⁸⁰ Bunun için de bedenün cisimden daha güçlü şekilde etkilenmesi gerekir. Spinoza'ya göre ruh, bedenünin tutkuya neden olan etkilenmelerinden kaçınmak için daha güçlü bir duygudan etkilenmek için çabalar. Bu çaba ruhun tutkudan kaçma çabasıdır. Spinoza bu nedenle ruhun çabasının bedenün tutkuları karşısındaki çabası olduğunu söyler.⁸¹ Bu çaba, ruhun bedenden gelen tutkuları sınırlama gücüdür. Görüldüğü gibi Spinoza felsefesinde ruhun

⁷⁵A.g.e.,E.1.Ek

⁷⁶A.g.e.,E.4.Ö.1

⁷⁷Michael D.Rocca, a.g.e.,206

⁷⁸Michael D.Rocca,a.g.e.,206

⁷⁹Benedictus Spinoza,a.g.e., E.4.Ö.23

⁸⁰A.g.e.,E.4.Ö.7

⁸¹A.g.e.,E.3.Ö.57

çabası, ortadan kaldıramayacağı duyguyu sınırlamaktır. Ruh, duyguyu yok edemez çünkü söylemiş olduğumuz gibi duyguya neden olan değil duygudan etkilenendir.

Spinoza bu düşüncesi, ruhun duygu ile ilişkisinin ruhun özgür istemesi ile değil parçası olduğu zorunluluk ile kurulmasından kaynaklanır. Böylece insan ruhunun beden ile zorunlu bağı sadece zorunlu olarak etkilenme değil duygulardan kaçamamadır. Spinoza'nın ruh duygu ilişkisini böylesi bir zorunlulukla kurma nedeni, ruh ve beden arasında karşıtlık ya da çatışma değil karşılıklılık olduğunu göstermektir. Ayrıca aynı nedenle ruh beden ilişkisindeki ruhun gücünün, yok edemediği duyguyu sınırlama çabası olduğunu söyler. Ancak Spinoza felsefesinde bu karşılıklılık, ruhun gücünün Tanrı'nın gücünün parçası olduğunu kabul etmekle olanaklı olur.⁸²

Spinoza felsefesinde buna dayanarak ruhun çabasının, kendi başına ve sadece düşünen varlık olmasından gelen gücü olduğunu söyleyemeyiz.⁸³ Ruhun gücü, parçası olduğu Tanrısal zorunluluk içerisinde, Tanrı'nın neden olduğu zorlamanın sonucudur. Ruh, zorlama içerisinde olmaya ve çabalamaya Tanrı'nın doğasının zorunluluğu tarafından belirlenir. O halde ruhun çabası, Tanrısal zorunluluğun zorlamasıdır. Spinoza, bir şeyin var olmak ve belirlenmek için kendinden başka bir nedenin etkisi altında olmasını zorlanma (*Coactus*) olarak tanımlar.⁸⁴ Zorunlu yasa içerisinde sadece Tanrı'nın varlığının özünden dolayı zorunlu varlık olduğunu söyler. Sonlu ruh ve bedeninin nedeni Tanrı olduğu için, Tanrı'nın zorunlu yasasının zorlaması içerisinde dirler.⁸⁵ Zorunlu işleyiş içerisindeki beden aynı işleyiş içerisindeki ruhu, etkilenmeleriyle zorlar. Spinoza felsefesinde ruhun, zorunluluğun zorlaması olduğunun söylenme nedeni budur. Ruhun gücünün özgür değil bağımlı olduğu da aynı nedene dayanarak söylenir.⁸⁶

Spinoza, ruhun, zorlanma ve bağımlı olmasına rağmen tutkular karşısında çabalama nedeninin, her şeyin kendi varlığında sürme çabası olduğunu söyler.⁸⁷ Bu çaba şeyin, verili özüdür. Verili öz, ruhun kendinden gelen çabasıdır.⁸⁸ Verili öz, ruhun çabasının ortaya çıkması için gereken güçtür. Ancak ruhun verili özünün nedeni Tanrı'dır. Daha öncede söylediğimiz gibi insan ruhunun gücü Tanrı'nın gücünün parçasıdır. Bu nedenle ruh, Tanrısal zorunluluğun parçası olduğu için çabalar. Onun çabası zorunluluğun içerisinde olduğu için etkiye neden olur. Spinoza bu nedenle

⁸²A.g.e.,E.4.Ö.4

⁸³Gilles Deleuze, Spinoza Üzerine 11 ders, (çev: ulus Baker), Öteki Yayınları 2000, s.116-117

⁸⁴A.g.e.,E.1.T.7

⁸⁵Benedictus Spinoza, Mektuplar, çev: Emine Ayhan, Dost Yayınları, 2014, s. 295

⁸⁶Benedictus Spinoza, Törebilim, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E.1.T.7

⁸⁷A.g.e.,E.3.Ö.6.

⁸⁸A.g.e.,E.3.Ö.7.

verili öz olmadığı zaman bir etkinin doğmasının olanaksız olduğunu söyler.⁸⁹ Ruhun çabası, etkinliğini arttırmak için bedeni etkilemesidir. Spinoza'ya göre bu etki, bedene yardımcı bir etkidir.⁹⁰ Beden ne kadar çok etkilenirse ruh o kadar algılar.

Spinoza, ruhun çabasının dış nedenlerle (tutkularla) sürekli aşıldığını söyler.⁹¹ Bu aşmadan dolayı beden ruhu etkiledikçe ruh, çabalar. Spinoza bu nedenle insan var oldukça ruhunun çabasının devam ettiğini söyler.⁹² Bu nedenle çaba, ruhun eyleme belirlenmiş olmasıdır. Spinoza bu nedenle ruhun çabası ile isteğin (*cupitidas*) aynı şey olduğunu söyler.⁹³ İstek, insanın eyleme belirlenmesidir.⁹⁴ Bu nedenle bir çabadır. İnsanın varlığını korumasına yönelik bir çaba olduğu için de özünün kendisidir. İnsanın varlığını sürdürme çabası özünden çıkar. Spinoza isteğin sadece ruh ile ilgili olduğunu ancak ruh, beden ile bağlantılı olduğu zaman bu çabayı iştah (*appetit*) olarak adlandırdığını söyler. O halde ruhu tutkulardan uzak tutma çabası olan istek, insanın özüne göre davranmasıdır.

Spinoza felsefesinde ruhun çaba ve isteği gücü ile aynı şey olduğu için ruhun gücü de insanın özüne göre davranmasıdır. O halde insanın tutkularının nedeni doğası değildir. Aksine insanın doğası, tutkularını kontrol etme çabasıdır. İnsanın tutkusunun nedeni bedeninin etkilenmesidir. Tutku bu nedenle bedeninin etkilenimlerinden gelir. İnsan, ruh ve bedenden oluştuğu için ruh, tutkulara maruz kalır. İnsanın tutku karşısındaki çabası, akla uygun davranmasıdır. O halde insanın doğasına göre davranması akla uygun davranmasıdır.⁹⁵ Ancak insanın akla uygun davranmasının nedeni Tanrı'dır. İnsan ruhunun etkinliğinin nedeni Tanrısal güç olduğu için, insanın ruhu bu gücün parçası olarak eyler. Bu da Spinoza'nın felsefesinde güç konusunu, insan ve Tanrı arasındaki bağlantıya dayandırdığını gösterir.⁹⁶ İnsanın doğasına uygun davranma nedeninin Tanrı olduğunu bunun sonucunda söyler. İnsanın çabası da zorunluluğun içerisinde olur. İnsan, zorunluluğun zorlaması olduğunun bilinciyle eyler.

Spinoza, bu nedenle olumsal olanı değil zorunlu olanı elde etmek amacıyla olduğunu söyler. İnsanın zorunlu olanı arama duygusunun olumsal olanı arama duygusundan daha yetkin olduğunu söyler.⁹⁷ İnsan, her şeyin nedeninin Tanrısal doğanın işleyişi olduğunun olumsal olanı değil

⁸⁹A.g.e.,E.1,Ö.3.

⁹⁰A.g.e.,E.3,Ö.12 Dem

⁹¹A.g.e.,E.4,Ö.3

⁹²A.g.e.,E.4,Ö.4

⁹³A.g.e.,E.3,Ö.57 Dem

⁹⁴A.g.e.,E.3,T.1

⁹⁵A.g.e.,E.4,Ö.18

⁹⁶Diane Steinberg, "Belief, Affirmation and the Doctrine of Conatus in Spinoza", The Southern Journal of Philosophy, vol XLIII, 2005, p.154.

⁹⁷Benedictus Spinoza, Törebilim, (Çev: Aziz Yardımlı) İdea Yayınları, 1996, E.4,Ö.11

zorunlu olanı bildiği zaman anlar. Bunu anladığı zaman doğasının gücünün nedeni bilir. Ruh, bunu bildiği sürece etkin olarak eyleyebilir. Spinoza'ya göre daha öncede söylediğimiz gibi ruh bunu bilmediği zaman gücünün özgür istek içerisinde olduğunu sanır. Ruhun özgür istek içerisinde eylediğini sanmak da ruhun gücünü, zorunluluğun dışına çıkarır. Oysa bu felsefede ruhun eylemi belirlendiği için, ruhun bilincinde olduğu eylem ile isteğe dayalı eylem aynı şeydir.⁹⁸ Bu nedenle Spinoza için istek, özgür değil zorunludur.

Spinoza, insan ruhunun sadece Tanrı'nın zorunlu gücünün bir parçası olduğu ve bu parçanın diğer parça olan bedenin gücü ile eşit olduğunu bildiği zaman güçlü olduğunu söyler. Güçlü ruh bu nedenle bilgelik ve erdeme sahip olur. Aynı nedenle Spinoza felsefesinde ruhun bilgeliği ile güçlülüğünün aynı şey olduğunu söyleriz. Bunun nedeni de ruhun gücünün sadece bilgi ile tanımlandığını düşünmesidir.⁹⁹ Aynı şekilde ruhun güçsüz olma nedeni de bilgisizliktir. Spinoza, ruhun güç ve güçsüzlüğünü bilgi üzerinden tanımladığı için, ruhun özgür ve köle olmasını da bilgi üzerinden tanımlar. Bilge ruh özgür, bilgisiz olan ruh ise köledir. Bilge ruh kendisinin ve bedeninin Tanrısal zorunluluğun belirlemesi içinde olduğunu bildiği zaman, varlığının nedeni ve bağlı olduğu yasasını bilir.¹⁰⁰ Ruhun özgür yapan bilgi de budur. Ruhun bilgi özgür yaptığı için de Spinoza felsefesinde insanın bilgeliği ve özgürlüğü aynı şey olur. Bilge ve özgür olmak zorunluluğun bilgisidir. Bu nedenle insan, bilge ve özgür olduğunun bilgisine, zorunluluk içerisinde var olduğu ve eylediğini kabul ettiği zaman ulaşır.

Spinoza felsefesinde ruhun bilgi ve özgürlük için, zorunluluk ve zorunluluk içerisinde beden ile paralel çalışması koşuldur. Bu koşul için, ruh ve beden ilişkisi, karşılıklı işleyen güçlerin denge ve uyumu olarak kabul edilir, karşıtlığı ya da çatışması olarak değil. Ruh ve bedenin çalışma uyumu, ruhun çabası ile bedeninin etkilenimlerinin denge ve uyumudur. Uyum, insanın çabayı istemesinin sonucudur. İnsan, uyumu, zorunlu olarak ister. Uyum ancak insan ruhu tutkuların etkisinde kaldığında bozulur.¹⁰¹ O zaman da insan ruhunun eylemi değil tutkusu söz konusu olur. Spinoza insanın eylemleriyle değil tutkularıyla yaşamasının insanın köleliği olduğunu söyler. Bu da zorunluluğu kavrayamamak ve isteğin özgür olduğu yanılgısı içerisinde olmaktır. O halde Spinoza felsefesinde, ruhun özgürlüğü ya da köleliği, bedeni yönetmek ya da beden tarafından yönetilmek değil beden

⁹⁸Diane Steinberg, a.g.e., p.147

⁹⁹Benedictus Spinoza, a.g.e., E.5.Ö.20 Sch.

¹⁰⁰A.g.e.,E.5.Ö.30

¹⁰¹A.g.e.,E.4.Ö.32-33.

tutkularını sınırlamak gücüdür. Bu çaba da ruhun içinde olduğu zorunluluğu bilmesi, doğasına yani aklına uygun davranmasıdır.

Sonuç

Spinoza, insanı, ruh ve bedenden oluşmuş varlık olarak tanımlar. Bu şekilde tanımladığı insanın, ruhu ve bedeni arasındaki bağlantının doğası ve bu bağlantı içerisinde ruhu ve bedeninin işlevinin ne olduğunu açıklamak amacındadır. Ona göre, insanın ruh ve bedeni, Tanrısal doğanın zorunluluğu içerisinde var olan ve bir araya gelen kiplerdir. Bu nedenle ruh ve beden, tek töz olan Tanrı'nın sonlu kipleridir. Kip, Tanrı'nın varlığını nitelikleriyle açması sonucu oluşan var olanlardır. Bu ilişkiden dolayı var olanlar, Tanrı'nın varlığının parçaları olarak kabul edilir.

Spinoza, bu parçaları tekiler olarak adlandırır. Tekillerin bir araya gelmesinden bireyler oluşur. Spinoza, ruh ve bedenin aynı şekilde bireyleşen kipler olduğunu söyler. Ruhun tekileri idealar, bedeninkiler ise cisimlerdir. Ruh, ideaların, beden de cisimlerin bir araya gelmesi sonucunda bireyleşir. Bu temelde ruh ve beden arasındaki bağlantı, iki bireyin bağlantısı olarak kabul edilir. İçerikleri ve hareketleri farklı olan iki bireyin bir araya gelmesidir. Ruhun içeriğini düşünen tekiler, bedeninkileri ise yer kaplayan tekiler oluşturur.

Spinoza, birbirinden farklı iki bireyin bir arada olma nedeninin Tanrı'nın özünün yasası olan zorunluluk olduğunu söyler. Zorunluluk, ruh ve bedeni sadece var olmaya değil bir arada olmaya belirler. Bu nedenle zorunluluğun içerisinde olan her şey belirlenir. Belirleme, Tanrı'nın özünden varlığına, varlığından var olanlara doğrudur. Bu doğrultuda ruh ve beden arasındaki belirleme, ruhtan bedene değil bedenden ruha doğrudur. Beden cisim olduğu için hareketiyle etkiler ve etkilenir. Ruhun algılamak için ihtiyacı olan etki ancak bedenden geldiği için beden ruhu algılamaya belirler. Spinoza bu düşüncesinin sonucu olarak ruhun algısının beden etkisine göre meydana geldiğini söyler.

Spinoza, sonlu ruh ve bedeni kip olduklarını kabul etmesinin sonucunda hem ontolojik neden hem de işleyiş olarak Tanrı'nın varlığına ve zorunlu yasasına bağlar. Bununla insanın ruh ve bedenin eylemlerinin özgür istenç ya da iradenin etkisinde değil zorunluluk içerisinde olduğunu açıklamak amacındadır. Spinoza, insanın ruh ve bedeninin aynı derecede önemli olduğunu göstermek için zorunluluğu kabul eder. Ancak zorunlulukla belirlenmiş olan ruh ve beden arasına hiyerarşi koyulamayacağını düşünür. İnsanın özgür istenç ya da irade ile eylediğini kabul etmek ruh ve beden ilişkisini ruh lehine bozar. İnsan ruhu, bedeni üzerinde yöneten güç olarak kabul edilir.

Spinoza, bu kabulü reddetmek için ruh ve bedeninin zorunluluk içerisindeki işleyişinin paralel olduğunu söyler. Paralellik, iki farklı kipin birbirleriyle karışmadan, karşıt olmadan, karşılıklı bir şekilde bir arada olmasıdır. Karşılıklılığın kullanılma nedeni Spinoza'nın sadece ruhun beden üzerinde etkili olmadığını beden de ruhu etkilediğini düşünmesidir. Ayrıca ruh ve beden arasındaki karşılıklılığın, bedenden gelen etkilenimlerle başladığını düşünür. Spinoza'nın bu düşüncesi, felsefesinde, beden önemli bir yer edinmesine neden olur. Bu yer, insan ruhunun bilmek ve eylem için bedene olan zorunlu ihtiyacı ya da bağılılığıdır. Böylece Spinoza, insanın ruh ve beden ilişkisinin uyum ve dengesini, zorunluluk ve karşılıklılık kavramları ile kurar.

Bunun Spinoza felsefesi için en önemli sonucu, insanın, karşılıklılığın zorunluluğu içerisinde yerleşmesidir. Bu da İnsan eylemlerinin zorunluluk içerisinde belirlenmesidir. Bedeni zorunluluk içerisinde etkilenir ve etkiler. Ruh da etkilenimleri zorunluluk içerisinde algılar. İnsan, Tanrısal zorunluluğun sonucu olarak zorunluluk içerisinde, bedeni ile birlikte yaşayan varlık olur. Bu da insanın zorunlu olarak bedeninin etkilenimlerinin etkisinde olması demektir. Bedenden gelen etkilenimler de duygu olduğu için insan sürekli duygularının etkisi altındadır. Bu duygular, tutkulardır. İnsan, tutkularına zorunludur. İnsanın tutkuyu yok etmesi bu nedenle söz konusu değildir. İnsan ancak tutkudan kaçınabilir. Bunu da ancak ruhuyla yapabilir çünkü ruh, düşünür. Ancak ruhun düşünmesi bedene göre olduğu için ruh, tutkularından nasıl kaçınır?

Spinoza felsefesinde insan, bedeninin tutkuları karşısında ruhunun gücü ile eylemelidir. Aksi durumda tutku, insanı köleleştirerek bilgelik ve özgürlükten uzaklaştırır. İnsanı tutkularından uzak tutan ruhunun gücüdür. İnsan ruhunun gücü, özünden gelen ve tutkularından kaçınma çabasıdır (isteğidir). Demek ki insan ruhu, özü gereği tutkularından kaçınma çabasına sahiptir. Bu öz ve özden gelen çaba ve isteğin nedeni insan değil Tanrı'dır. İnsan, Tanrı'nın parçası olduğu için öze ve güce sahiptir. Bu nedenle insan tutkularının etkisinde yaşarsa özünden dolayısıyla Tanrı'dan uzaklaşır. Tutkularından ne kadar uzaklaşırsa özüne ve Tanrı'ya o kadar yaklaşır. Ruh bunu başardığı zaman da özüne göre eyleyebilir.

Spinoza bunun aynı zamanda insanın aklının kılavuzluğunda yaşaması olduğunu söyler. Ruhun gücü akla göre eylemek olduğu için, özüne göre eyleyen ruhun eylemi aklın eylemidir. O halde ruhun gücü aklın gücüdür. Bunun nedeni aklın kılavuzluğunda yaşamak, ruhundaki uygun idelerle yaşamaktır. Spinoza bunu aklın etkinliği olarak tanımlar. Ruh içerisinde akıl etkin olursa ruh etkindir. Ruhun etkinliği eylemdir. Akıl etkin olmadığına ise ruh edilgidir. Edilgin olmak, eylem de bulunmak değil tutkunun etkisinde olmaktır. Ruhun gücü uygun idelerle yaşama çabası

olduğu için aklın gücüdür. Bu nedenle ruhun gücü, insana bilgiyle yaşama olanağını verir. Bu bilgi de bilgeliktir.

KAYNAKÇA

- Descartes Rene, Felsefenin İlkeleri, 1983, say yayınları
Descartes Rene, Metafizik Düşünceler, 1998, M.E.B. Yayınları
Deleuze, Gilles, Spinoza ve İfade Problemi, 2013, Norgunk yayınları
Deleuze, Gilles, Spinoza Üzerine 11 Ders, 2000, Öteki Yayınları
Nadler, Steven, 2008, "Spinoza and Consciousness", Mind, vol.117.467.
Nadler, Steven, 2006, Spinoza's Ethics An Introduction " The Passions",
Cambridge University Press
Rocca, D. Micheal, 2003, "The Power of an Idea: Spinoza's Critique of Pure
Will, Nous 37:2, p. 200-231
Schliesser, Eric, 2012, "Newton and Spinoza: On Motion and Matter (and
God, of course), The Southern Journal of Philosophy, vol.50, Issue 3
Smith, B. Steven, Spinoza's Book of Life, 'Freedom and Redemption in the
Ethics', Yale University Press
Spinoza, D. Benedictus, 1996, Törebilim, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları
Spinoza, D. Benedictus, 2014, Mektuplar, çev: Emine Ayhan, Dost Yayınları
Spinoza, D. Benedictus, 2014, Descartes Felsefesinin İlkeleri ve Metafizik
Düşünceler, Çev: Coşkun Şenkaya, Dost Yayınları
Steinber, Diane, 2005, "Belief, Affirmation and the Doctrine of Conatus in
Spinoza", The Southern Journal of Philosophy, vol XLIII